

Joan Tugores Ques

Catedràtic d'Economia de la Universitat de Barcelona

SOBRE L'ECONOMIA I ELS ECONOMISTES: ALGUNES CONSIDERACIONS AL FIL DE LLIBRE D'EXPERIÈNCIES VITALS DEL MESTRE JACINT ROS HOMBRAVELLA

S'estima que existeixen uns 7.000 llenguatges al món.
El llenguatge de l'economia és un dels més nous i pitjor coneguts
però s'està convertint ràpidament en un dels més importants.

J. EARLE, C. MORAN i Z. WARD-PERKINS, *The Econocrazy*, 2016

El 18 de juny de 2018 vaig tenir l'honor de participar en la presentació del llibre del professor Jacint Ros Hombravella *Pàgines viscudes d'un economista català* (2018) al Col·legi d'Economistes de Catalunya, juntament amb l'autor. Tal com es desprèn del títol es tracta d'una formulació biogràfica molt personal i sincera de la trajectòria vital d'un dels principals economistes de les darreres dècades, un «tot terreny» amb experiències al món acadèmic, polític i professional. L'estil del text combinava les dimensions personals amb les vivències en les moltes diverses facetes de les vivències —la paraula *viscudes* al títol del llibre és la que millor defineix el tarannà del

text, al meu entendre— com a economista del mestre Jacint Ros. Les línies següents estan parcialment basades en les consideracions que vaig fer en aquella presentació, encara que, per tal d'adaptar-me a la contribució a aquest llibre d'homenatge, he adoptat com a fil conductor un dels trets a què fa referència en Jacint en comentar els seus inicis professionals, a finals dels anys 1950 i principis dels 1960: la progressiva incorporació a la nostra societat dels economistes com una professió, en aquella època innovadora, amb una primera aportació cabdal: la voluntat d'introduir racionalitat en les polítiques públiques i en els comportaments dels agents socials, econòmics i empresarials.

La incorporació dels continguts d'economia a la formació acadèmica de nivell universitari es va produir als països llatins inicialment sota el paraigua de les titulacions jurídiques. Com recorda Jacint, el pla d'estudis de la llicenciatura en dret contenia assignatures com economia política, hisenda pública i dret fiscal, conformant una «línia que personalment em va captivar» (p. 28). No va ser aliena a aquesta «deriva cap a l'Economia» (*sic*) el magisteri de professors com Josep Lluís Sureda i Fabián Estapé. Cal recordar que als països anglosaxons els estudis d'economia es van inserir a les titulacions de filosofia moral i política —recordem les càtedres que van donar cobertura a Adam Smith i altres dels clàssics—, però també fent servir la denominació de *political economy*, fins que l'any 1903, sota l'empenta d'Alfred Marshall, la Universitat de Cambridge va posar en marxa una titulació específica d'*economics*. A Espanya la primera promoció de llicenciats en econòmiques va sortir de la Facultat de Madrid l'any 1949 i de la de Barcelona el 1959, fruit d'una facultat creada uns anys abans i que va tenir com a primers degans el catedràtic de dret mercantil doctor Polo i el doctor Estapé, que ja havia fitxat Jacint Ros com a professor ajudant quan encara estava a la Facultat de Dret.

Un dels trets de les dècades de fèrtils aportacions de Jacint Ros ha estat, doncs, la presència, inicialment incipient, després progressivament «normalitzada» i ara ja del tot consolidada i destacada, de l'economia i dels economistes a la nostra societat. Jacint resumeix de forma tan sintètica com magistral els inicis del reconeixement de la professió —en la transició entre les dècades del 1950 i el 1960— dient que «en aquells anys es tractava de «presentar en societat» aquesta professió tan nova per al gran públic», la qual cosa inclou respondre preguntes algunes vegades explícites,

més sovint implícites, de l'estil «per a què serveixen aquests nouvinguts que demanen pas? ...amb la seva cançoneta constant de costos, dèficits i limitacions tenint en compte els recursos?» (p. 38). Aquest paper cada vegada més destacat ha tingut com a contrapartida l'assumpció de més compromisos i més responsabilitats envers el conjunt de la societat. Per això aquest text comenta alguns aspectes del paper de la nostra professió, sempre al fil d'algunes experiències suggerides pel llibre del professor Ros.

Obertura internacional i desenvolupament econòmic

La primera vegada que vaig sentir parlar de Jacint Ros va ser quan estava acabant econòmiques, el curs 1974-1975, en què vaig tenir ocasió de llegir (de fet, «devorar») els dos volums de l'obra col·lectiva coordinada per ell *Capitalismo español: de la autarquía a la estabilización* (1973), que continua sent, malgrat els pas del temps, una de les referències imprescindibles per a l'estudi d'un canvi estratègic essencial que va marcar l'economia i la societat espanyoles. La manera en què aquesta obra lligava les dimensions econòmiques amb les sociopolítiques, la discussió del paper de l'obertura econòmica i de la necessitat de la racionalitat basada en dades i fets són missatges permanents que destaca Ros i que comparteixo. Reconec que no m'havia adonat fins que vaig llegir preparar la presentació de les seves *Pàgines viscudes...* que Jacint havia estat el traductor de Jacob Viner, en concret de la seva obra cabdal *Comerç internacional i desenvolupament econòmic*, ja el 1961, una de les millors argumentacions tant del potencial dinamitzador de l'obertura internacional com dels costos de plantejament més autàrquics. Potser alguns que avui prediquen tornar a polítiques proteccionistes, fins i tot —o especialment— als països més importants del món, traurien profit de recuperar els arguments de Jacob Viner que Jacint Ros va contribuir a fer accessibles des de principis dels 1960 a tots els estudiosos, a la classe política i al teixit empresarial. I també ara que es constata com a alguns oligopolis tradicionals se n'hi afegeixen altres de nova encunyació, algunes consideracions sobre el llast que suposen les activitats de cerca/manteniment de posicions de privilegi i *poder de mercat* —*rent seeking*, en l'expressiva terminologia anglesa— retenen actualitat.

Rigor i racionalitat: el paper de les dades

Els debats actuals, especialment els econòmics, però també en d'altres àmbits, de vegades es caracteritzen per una allau de xifres i dades que sovint sembla que es facin servir com a *armas arrojadizas* en els debats. Aquesta aparent «sobreabundància» (per fer servir un terme amb certa tradició a les teories clàssiques de les crisis) de les dades no ens pot fer oblidar la importància i dificultat d'elaborar fonts d'informació estadística de manera solvent i rigorosa. Una de les dimensions que cal destacar del llibre de Jacint Ros és com destil·la experiències tant de la seva aportació en aquells primers moments d'eclosió de la professió d'economista a la recerca i sistematització de dades com d'algunes experiències crítiques (per dir-ho de forma suau) amb la qualitat i fiabilitat de les que es feien servir, almenys inicialment, i, per tant, la necessitat de millorar-les.

L'equilibri entre dades i anàlisi és una constant en les activitats professionals dels economistes. Les construccions teòriques són cabdals: probablement en Jacint em renyarà si invoca la dita atribuïda, entre d'altres, a Milton Friedman segons la qual «no hi ha res més pràctic que una bona teoria», però ell mateix es defineix com un «economista de tipus realista» (p. 21) preocupat per les connexions entre la millor anàlisi econòmica i la realitat de les preocupacions de les societats.

A la seva activitat professional a entitats que van des del CEAM fins a les administracions públiques —Ajuntament de Barcelona, Comissió Comarcal d'Urbanisme de Barcelona, «Madrid» i, més recentment, la Sindicatura de Comptes de Catalunya— un tret dels plantejaments de Jacint Ros ha estat buscar, depurar, elaborar i després analitzar les dades i estadístiques.

Un exemple que crida l'atenció és el que explica al capítol «Ara toca Madrid», referit a la seva activitat des de 1966 a l'Administració central, en concret a l'IEME (Instituto Español de Moneda Extranjera), annex al Banc d'Espanya (però *de facto* més vinculat a Comerç). Una de les tasques importants —avui sembla obvi— era l'elaboració de la balança de pagaments. Jacint Ros ens comenta com, en intentar ajustar les dades, va aparèixer que «hi havia un forat mida excessiva a la balança», que quantifica en proper a «gairebé una quarta part del volum total», sota l'epígraf «varios», vinculat principalment a moviments de capital a curt termini. Ens explica (p. 72) com la consulta feta als més experimentats funcionaris va ser la referència —formulada en

llenguatge *castizo*— a la pràctica «de sempre», l'*abroche*, fent servir la partida «varios» o «errores».

L'exemple pot semblar, i certament ho és, esgarrifós, però encara avui hi ha molta feina per fer. A escala internacional les dades que presenta l'FMI sobre «desequilibris externs» (per exemple a l'*External Sector Report 2018*) constaten com les «discrepàncies» entre els superàvits d'uns països i els dèficits exteriors d'altres (que a escala global s'haurien de contrarestar) se situen prop del 0,5% del PIB mundial i fins i tot en alguns moments (primera meitat de la segona dècada del segle XXI) prop de l'1%. De manera més propera, segons les dades del Banc d'Espanya (*Boletín Estadístico 17.1*, «resumen saldos»), la partida «errores y omisiones» va ascendir el 2014 a -4,1 milers de milions d'euros, una quantia superior a la quarta part (de fet, fins i tot a la tercera part) del saldo de compte financer de 12,1 milers de milions d'euros. I segons les dades del *Bureau of Economic Analysis*, que elabora la balança de pagaments dels Estats Units, la «discrepància estadística» el primer trimestre de 2018 va ser de -39,2 milers de milions de dòlars, una xifra propera a la quarta part de la «necessitat de finançament» de 160,9 milers de milions.

És cert que, com ha insistit el professor Ros, cal evitar la confusió entre variables *stock* i variables flux —com la que fustiga sovint quan critica la utilització abusiva de ràtios com la del deute com a percentatge del PIB— i entre saldos (diferències entre ingressos i pagaments per determinats conceptes) i cadascun dels costats de la diferència (ingressos o pagaments), però en un món en què sovint les quantificacions d'alguns indicadors —per no esmentar la posició deficitària, per exemple, dels Estats Units envers la Xina—es fan servir com a eina política, cal insistir a demanar les màximes garanties de rigor i fiabilitat a les dades i estadístiques.

Una adequada avaluació de les dades ha servit de guia per a millores importants. Un cas molt conegut és com els esforços de Robert Solow per esbrinar els factors explicatius del creixement econòmic van generar inicialment unes estimacions del «factor residual» més enllà de l'acumulació de factors, tan gran (prop del 80%), que va conduir a revisar en profunditat les explicacions i revalorar el paper del progrés tecnològic i la innovació. Precisament un dels autors més destacats en la teoria del «creixement endogen», el recent premi Nobel 2018 Paul Romer, ha destacat (en la seva

aportació de 2016 recollida a les referències) en algunes consideracions recents com alguna de les «dificultats de la macroeconomia» —sacsejada l'ortodòxia per la crisi de 2008 que no es va ni preveure ni gestionar de forma socialment i econòmicament òptima— poden derivar d'enlluernar-se amb formalitzacions considerades prou brillants per no quedar invalidades malgrat la «resistència dels fets» a encabir-se. Seria la versió moderna de l'expressió atribuïda a un personatge d'una coneguda obra de Joseph Conrad, que arriba a dir: «fets, fets, demanen fets, com si els fets poguessin explicar alguna cosa» (*Lord Jim*, Joseph Conrad). Una de les tasques dels economistes és trobar sentits, deduir regularitats, explorar explicacions a partir de les xifres «en brut»..., però prenent sempre aquestes com a referents per avaluar interpretacions i dilucidar entre plantejaments.

En un món de *fake news* en què fins i tot des de la presidència dels Estats Units alguna vegada s'ha cridat recentment a buscar «realitats alternatives» que encaixin amb els «relats» que convinguin, aquesta exigència de racionalitat i rigor en la línia que uneix dades i anàlisis mereix una especial revaloració. Podem aspirar —els economistes i el conjunt de la ciutadania— a debats seriosos basats en dades i fets analitzats de forma solvent i rigorosa? A la presentació del llibre al Col·legi d'Economistes el mes de juny vaig llançar aquesta pregunta i en Jacint, assegut al meu costat, em va dir de forma que ho va sentir bona part de l'auditori: «És una batalla perduda.» Potser no hem de renunciar a poder canviar aquest diagnòstic provisional!

El paper clau de l'estalvi

L'estalvi és una de les variables clau en economia. Permet finançar les inversions productives que milloren el potencial de futur de les societats i la seva prosperitat. Es tracta d'una variable delicada per diverses raons. Una d'elles és que, fins i tot si es reconeix la seva importància, de vegades hi ha la temptació de pensar que a manca d'estalvi propi es pot obtenir estalvi aliè per diverses vies. En alguns casos, com va tornar a mostrar el camí que ens va conduir a la crisi de 2008-2009, creient que es podria comptar amb estalvi exterior de forma indefinida i barata, acumulant una necessitat de finançament que, per al conjunt de l'economia espanyola, va arribar a ser propera al 10% del PIB. I com és prou conegut (encara que no estem segurs que sigui una lliçó del tot apresada), les fragilitats que això genera són

importants. D'altra banda, per què l'anàlisi de com/qui genera l'estalvi i cap a on va la seva assignació és un tema central, amb dimensions tan diferents —però complementàries— com avaluar la qualitat amb què el sistema financer capta l'estalvi i el canalitza envers les inversions productives (o no), o de comparar territorialment els orígens de l'estalvi amb els de la seva utilització.

Les aportacions de Jacint Ros en molts d'aquests vessants cabdals han estat importants i, en certs sentits, pioneres a casa nostra. Al seu llibre explica amb evident emoció com el 1960 va guanyar el premi convocat per la Confederación de Cajas de Ahorro per treballar sobre el tema «Las cajas de ahorro en la economía española». La presència al jurat de Joan Sardà i Dexeus va obrir portes —intel·lectuals i vitals— interessants. La línia de recerca va ser útil en termes de projectes i va culminar en la tesi doctoral en econòmiques, ja el 1970.

Un aspecte en el que cal insistir sobre l'estalvi radica en la seva dimensió intertemporal. L'estalvi implica una certa elecció entre present i futur, entre gaudir avui del consum o estalviar per assolir més capacitat per al futur, per fer front a incerteses o per augmentar el potencial. Invertir és assumir avui unes despeses per obtenir un millor posicionament en el futur. Un mal funcionament de la transició entre l'estalvi i la inversió —la responsabilitat que legitima el paper del sistema financer— dona lloc a situacions de fragilitats i crisis, com mostren les experiències recents. No canalitzar l'estalvi envers inversions realment productives és una d'aquestes deficiències amb més impacte. El que avui s'ha de destacar és que aquest mal funcionament que implica un menyspreu del que es fa amb l'estalvi és sobretot un menyspreu del futur, una irresponsabilitat intertemporal i intergeneracional greu... anàloga a d'altres menyspreus com els que s'estan donant en dimensions tan cabdals com les mediambientals. Estalvi, finances i medi ambient tenen aquesta importació connexió: impliquen decisions basades en valoracions i responsabilitat envers el futur i, potser, les darreres generacions no estem estant a l'altura!

Economia de l'urbanisme: el potencial de la interdisciplinarietat

La trajectòria de Jacint Ros va destinar un temps significatiu a prestar serveis professionals a organismes amb responsabilitat sobre el territori, especialment als àmbits urbans i metropolitans, al Gabinet de Programació de l'Ajuntament de Barcelona, primer, i alguns anys després com a assessor economicofinancer de la Comissió Comarcal d'Urbanisme.

D'aquestes experiències cal destacar el valor afegit que suposa la participació en equips interdisciplinaris, en què el paper dels economistes inclou, per fer servir els termes de Jacint Ros, des d'aportar «orientació i mètode» fins a consideracions de qualitat en l'avaluació dels resultats i, en la línia ja comentada abans, d'elaboració d'indicadors per mesurar les realitats sobre les quals actuar (*inputs*) i les fites assolides (*outputs*). Les consideracions territorials, socials i polítiques que són imprescindibles per entendre i actuar al món de l'urbanisme són un bon exemple de la fertilitat de la transversalitat dels assenyats plantejaments dels economistes, enriquits en les interconnexions amb professionals amb altres enfocaments. En un món en què les realitats defugen les compartimentacions de titulacions o assignatures, les capacitats polièdriques dels bons economistes com en Jacint van aflorar i aportar. Fer servir expressions com «economista tot terreny» o, com la de Jordi Bacaria al pròleg del llibre, «economista complet» es veu legitimat en el cas del professor Ros en constatar la seva capacitat d'interaccions entre el món acadèmic i professional, d'articular fèrtils interaccions amb professionals d'altres disciplines i amb la singular habilitat per connectar de forma mútuament enriquidora anàlisis i dades. Si hi afegim, com explica en algun lloc del text, la seva agilitat per «retornar» regals sospitosos que podien intentar influir en les seves decisions, estem introduïm el paràmetre de sentit ètic i responsabilitat envers la «qualitat institucional» que accentuen els estudis moderns dels factors explicatius de la competitivitat i prosperitat.

Potser és oportú destacar com alguns dels guardonats amb el Nobel d'Economia els darrers anys estan reconeixent, en contraposició a una certa deriva en sentit contrari, la necessària connexió de l'economia amb altres disciplines, amb potencials importants enriquiments mutus. Així, el Nobel

de 2015 A. Deaton ens recordava als actes del guardó que «l'economia no ha renunciat al seu nucli de mesura i matemàtiques, però ha tornat als seus orígens en història, psicologia, ciència política, sociologia i filosofia, s'ha convertit en una matèria més rica i humana». I de forma també nítida el Nobel de 2016 O. Hart es referia a com l'economia aporta un indispensable conjunt d'eines per entendre el comportament humà, però «també necessitem escoltar altres veus, psicologia, història, sociologia, política». En un futur que ja ha començat caldria afegir a la llista de *partners* de l'economia altres àmbits, des de les neurociències a la intel·ligència artificial.

Economia política i política econòmica

L'activitat acadèmica del professor Ros s'ha centrat —a la Universitat de Barcelona, l'Autònoma de Barcelona i la de València, a la primera ja en una fase pionera de la Facultat d'Econòmiques, a les dues darreres en els moments fundacionals de les seves facultats— en les matèries que conformen la política econòmica. Una denominació que es pot interpretar tant en termes de buscar la connexió entre els desenvolupaments analítics i les aplicacions als problemes del «món real» —enllaçant amb l'autoconsideració d'en Jacint com a *economista realista*— com també en el sentit de recuperar (de fet, no haver oblidat mai) el paper de l'economia com un potent component de les ciències humanes i socials, enllaçant amb els plantejaments de la clàssica *political economy* amb què va néixer la nostra disciplina.

Crec que Jacint estaria d'acord amb la recomanació del professor de Yale Irving Fisher (1933), en la seva anàlisi clàssica de les crisis financeres, centrada en la Gran Depressió, quan, en contraposició al *laissez faire* encara llavors dominant, reivindicava —abans de (la teoria general de) Keynes— la necessitat d'intervencions públiques mitjançant polítiques econòmiques activistes: «Seria tan estúpid com immoral deixar que la «naturalesa segueixi el seu curs» com per un metge ignorar un cas de pneumònia; també seria una difamació de la ciència econòmica que té la seva terapèutica de forma tan certa com la ciència mèdica.»

Treballar en polítiques econòmiques accentua el pragmatisme de coordinador rigor científic en dades i anàlisis amb les complexitats de la *Realpolitik*. Això dona sentit a les freqüents referències a la convivència entre *ciència* i *art* que conformen un nucli de les activitats dels economistes

més compromesos amb les seves societats. Podem recordar com Paul Samuelson en rebre el Premi Nobel el 1969 va qualificar l'economia com «la més antiga de les arts, la més jove de les ciències», i, força abans, les referències de Keynes a la «combinació de la teoria econòmica amb l'art de governar».

En una carta del mateix Keynes a Harrod (juliol de 1938), l'autor de la teoria general insisteix en com l'economia «és una ciència de pensar en termes de models en conjunció a l'art de seleccionar els models que són rellevants al món contemporani». I això explicaria la singularitat del que requereix ser un bon economista: una «amalgama de lògica i intuïció i l'ampli coneixement dels fets, la majoria no gaire precisos, que es requereix per a la interpretació econòmica en la seva forma més elevada» (Keynes, 1924). El magisteri d'en Jacint es basa en bona mesura en haver assolit aquesta singularitat i treballar aquesta difícil *amalgama*.

En una formulació més recent, el professor del MIT Ricardo Caballero ens parla d'una certa dualitat entre els enfocaments actuals en economia. D'una banda, una especialització en un aspecte més o menys rellevant, aprofundit amb eines formals i quantitatives d'exponencial sofisticació, i, de l'altra, una «exploració àmplia» amb una visió més holística en què un bon coneixement de cada ítem encaixa amb la visió de les intricades interconnexions entre diferents vessants que rau a les arrels de les complexes economies i societats modernes. De vegades dona la impressió —i crec que en Jacint hi estaria d'acord— que el primer enfocament ha esdevingut dominant al món acadèmic majoritari (esdevenint un criteri prioritari de promoció al respecte), mentre que, com apunta Caballero i sembla més raonable, per fer front a problemes complexos el segon és més fèrtil. I aquí és on radica una de les fortaleses de la tasca d'en Jacint Ros... i probablement la font d'algunes situacions desagradables que, de forma políticament correcta però sentida, deixa entreveure al seu llibre.

En reconèixer el magisteri del professor Ros, la lucidesa de les seves aportacions en uns àmbits molt diversos —insistint en el seu tret d'economista «tot terreny»— i que han ajudat a conformar el coneixement i reconeixement que avui té la societat de la professió dels economistes, potser també és oportú recordar aquella definició d'economia que va fer un premi Nobel, però de Literatura, el dramaturg anglès Bernard Shaw, quan la va definir com

«l'art de treure a la vida el profit més gran possible». Jacint Ros ens ha ajudat a intentar-ho amb rigor, honestat i solvència. Moltes gràcies, Jacint!

Referències bibliogràfiques

- CABALLERO, R. (2010). «Macroeconomics after the Crisis: Time to Deal with the Pretense-of-Knowledge Syndrome». *Journal of Economic Perspectives*, vol. 24, núm. 4 (tardor).
- CLAVERA, J.; ESTEBAN, J.; MONÉS, M. A.; MONTSERRAT, A.; ROS HOMBRAVELLA, J. (1973). *Capitalismo español: de la autarquía a la estabilización*. Madrid: EDICUSA. 2 v.
- EARLE, J.; MORAN, C.; WARD-PERKINS, Z. (2016). *The Econocrazy*. Manchester: Manchester University Press.
- FISHER, I. (1933). «The Debt-deflation Theory of Great Depressions». *Econometrica*, vol. 1, núm. 4 (octubre), p. 337-357. Edició en català: TUGORES, J. (ed.) (2009). *Crisi: Selecció de textos clàssics i moderns*. Barcelona: Lid Editorial: Generalitat de Catalunya. Departament d'Innovació, Universitats i Empresa.
- KEYNES, J. M. (1924). «Alfred Marshall, 1842-1924». *The Economic Journal*, vol. 34, núm. 135 (setembre).
- ROMER, P. (2016). «The Trouble with Macroeconomics» [en línia] (setembre). <<https://paulromer.net/wp-content/uploads/2016/09/WP-Trouble.pdf>>.
- ROS HOMBRAVELLA, J. (2018). *Pàgines viscudes d'un economista català*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona.
- TUGORES, J. (2017). *¿Se puede prever el rumbo de la economía?* Barcelona: RBA. (Los Retos de la Economía)